

ju studije opisan je odnos novih vlasti prema Planu, ali i njegovim tvorcima i saradnicima u izradi.

Druga celina knjige, koja predstavlja selekciju izvorne građe vezane za temu, podeljena je na šest delova. U prvom delu su *Dokumenta vezana za genezu i razvoj Srpskog civilnog/kulturnog plana* (105–161). Ovaj deo, između ostalog, sadrži zapisnik sa sastanka na kome je doneta odluka o izradi Plana kao i prepisku Vladimira Velmar-Jankovića sa Milanom Nedićem i rektorom Univerziteta Nikolom Popovićem. Drugi deo (162–238) donosi građu vezanu za niz projekata *Biološkog sektora Srpskog civilnog/kulturnog plana*. Osnovni cilj ovih projekata bilo je dugoročno poboljšanje zdravstvenog stanja nacije. Najkontroverzniji projekat biološkog sektora jeste njegov eugenički deo, odnosno dokument pod nazivom *Zaštita srpske krvi i zdravog potomstva* koji sadrži smernice za „održavanje i popravku srpskog rasnog tipa“. Građa u trećem delu odnosi se na projekte vezane za *Duhovni sektor* (239–314) i njima je bilo predviđeno razvijanje srpske kulture, nauke, obrazovanja i očuvanje srpskog jezika i tradicije.

U četvrtom (315–338) i petom delu (339–391) nalaze se istorijski izvori vezani za *Ekonomski i Tehnički sektor Srpskog civilnog/kulturnog plana*. U predstavljenim elaboratima predviđen je niz mera i reformi koje je trebalo sprovesti kako bi se povećao obim poljoprivredne proizvodnje, sprovela industrijalizacija, prirodni i industrijski resursi stavili pod kontrolu države, unapredilo bankarstvo i javne finansije. Ove mere su imale dugoročni cilj stvaranja „zdrave nacionalne ekonomije“ u Srbiji. Poslednji, šesti deo, sadrži *Izveštaje fakulteta Univerziteta u Beogradu o njihovom istorijatu i trenutnom stanju u proučavanju pojedinih nauka u Srbiji* (392–567). Ovi

izveštaji predstavljaju neku vrstu pripremni radnji za izradu Srpskog civilnog/kulturnog plana, a podnelo ih je svih šest fakulteta Beogradskog univerziteta. Budući da su bili namenjeni za internu upotrebu veoma su značajni za proučavanje istorijata Beogradskog univerziteta, ali i razvoj nauke u Srbiji.

Knjiga Aleksandra Stojanovića je vredan doprinos proučavanju ideoloških komponenti srpskih kolaboracionista za vreme Drugog svetskog rata, kao i srpskoj historiografiji uopšte. Jedinu manu nalazimo u grafičkoj opremi i dizajnu korica koji nije na nivou kvaliteta sadržaja knjige.

Nebojša Stambolija

NEMATERIJALNO KULTURNO NASLEĐE I LOKALNA SREDINA. REZULTATI SAVREMENIH MULTIDISCIPLINARNIH ISTRAŽIVANJA ALEKSANDROVAČKE ŽUPE I OKOLNIH OBLASTI, Tematski zbornik, Aleksandrovac 2012, 268 str.

Projekat *Istraživanje nematerijalnog kulturnog nasleđa Župe*, koji finansira Ministarstvo kulture Republike Srbije, a sprovodi Zavičajni muzej Župe iz Aleksandrovcu, zamišljen je kao multidisciplinarno istraživanje nematerijalne kulturne baštine opštine Aleksandrovac. U *Zborniku* su kroz deset radova izneti početni rezultati rada na projektu. Reč je o radovima koji se tematski, hronološki i metodološki razlikuju, ali koji čine celinu i upotpunjavaju dosadašnja znanja, čuvaju od zaborava nematerijalno kulturno nasleđe ovog kraja i doprinose njegovom celovitom sagledavanju. Mnogi od priloga su takvog karaktera da postavljaju osnovu za dalja istraživanja u okviru projekta, ali su već i u njima izneti konkretni rezultati.

Prvi rad, *Istraživanje nematerijalnog kulturnog nasleđa Aleksandrovačke župe* autora Ivice Todorovića, Maje Marjanović i Branka Zlatkovića, predstavlja uvodnu studiju kako za sam zbornik, tako i za ovaj multidisciplinarni projekat u okviru koga su zastupljena etnološko-antropološka, istorijska, geografska, folkloristička, arheološka, etnomuzikološka i druga istraživanja. U radu su definisani osnovni pojmovi, objašnjeni predmet i ciljevi projekta. „Nematerijalno kulturno nasleđe“, kako autori navode, „predstavlja neopipljivi deo narodnog stvaralaštva koji svojim trajanjem utiče na svest o identitetu i kontinuitetu zajednice“, a Aleksandrovačka župa se posmatra kao „relevantni integralni i reprezentativni deo Srbije i srpskog etničkog prostora“. Projekat, osim proučavanja tradicionalnog kulturnog nasleđa, obuhvata i proučavanje savremenih tokova koji neposredno uobličavaju kulturnu i egzistencijalnu stvarnost stanovnika ove oblasti, kao i sam odnos prošlog i savremenog.

U drugom radu, *Župa aleksandrovačka – pojam, teritorijalno određenje i kulturni položaj* čiji su autori Mirosljub Milinčić, Snežana Vujadinović, Dejan Šabić i Dejana Dimitrijević, obrađeni su pojam, prostorni okviri i evolucija pojma od srednjeg preko 19. do 20. veka, kao i geografski položaj i demografske karakteristike ove oblasti. Ukupno posmatrano, ovim radom je određen teritorijalni okvir projekta. U prilogu Dragomira Bondžića *Opismenjavanje u Župi 1945–1950*, prikazane su kulturno-prosvetne prilike u Župi posle Drugog svetskog rata (koje su, kao i u ostalim krajevima zemlje, bile jako loše) i napore koje su lokalne vlasti preduzimale sprovođeci agitpropovsku politiku KPJ, prosvetčivanje i opismenjavanje stanovništva. Prikazani su organizacija i rad

analfabetskih tečajeva, koji su imali određene nedostatke i čiju realizaciju je pratio niz teškoća. Uprkos tome što nepismenost nije u potpunosti likvidirana, ovim tečajevima su postignuti značajni rezultati. Rad je pored arhivskih izvora i lokalne štampe, zasnovan na statističkim izvorima, tako da su putem tabela i brojki prikazani struktura stanovništva po pismenosti i školskoj spremi, kao i rezultati analfabetskih i viših prosvetnih tečajeva.

Prilog Ivana Brborića *130 godina od imendana Aleksandrova* posvećen je 19. junu/2. julu 1882. i odluci kralja Milana Obrenovića da varošica Kožetin dobije ime Aleksandrovac. Odluci je prethodila molba stanovnika Kožetina koji su od kralja tražili da se, u čast prestolonaslednika Aleksandra, promeni ime mesta u Aleksandrovo ili Aleksandrovac. Sastavni deo rada čine i pisma (molbe) stanovnika Kožetina Aleksandru i Milanu Obrenoviću, odgovor kralja Milana, a pored kratkog istorijata mesta obrađene su i posete srpskih vladara – Milana (1875) i Aleksandra Obrenovića (1894).

U radu *Istraživanje umetnosti i vizuelne kulture 19. veka u Župi* Miloš Stanković je ukazao na značaj proučavanja istorije umetnosti i vizuelne kulture 19. veka, a naročito crkvene umetnosti koja je osnovni i preovlađujući vizuelni materijal u ovom periodu. Cilj ovog kratkog pregleda, u kome je napravljen presek dosadašnjih istraživanja i ukazano na sakralne objekte od značaja za ovu temu, jeste da bude polazna tačka za dalja istraživanja.

Arheološkim aspektom projekta i početnim rezultatima postignutim na tom planu bavio se Igor Stojić u prilogu *Rezultati preliminarnih rekognisciranja Župe*. Prva faza proučavanja arheološkog nasleđa ove oblasti jesu priprema

rekognosciranja teritorije cele opštine obavljena 2011. godine sa ciljem sagledavanja odlika terena kako bi se što bolje isplanirala sistematska rekognosciranja. U centru pažnje su do sada nepoznati lokaliteti koji svojim nazivima ukazuju na određeni istraživački potencijal i koji su georeferencirani uz pomoć GPS uređaja. Dat je pregled ranijih istraživanja arheoloških spomenika Župe, predstavljeni su potencijalni lokaliteti uz navođenje opštih karakteristika i opisano stanje lokaliteta koji su bili poznati od ranije, čime je stvorena polazna osnova za dalja istraživanja.

Etnomuzikološkim nasleđem Župe i okolnih oblasti bave se dva rada. Tekst Marije Delić, *Seoske svadbene pesme iz Aleksandrovačke župe*, zasnovan je na analizi svadbenih pesama koje su zabeležene u selima Župe. Dat je osvrt na opšte karakteristike seoskog pevanja u Župi, opis svadbenog obreda i određenih trenutaka u kojima su se pevale pojedine pesme, forma, metroritam, intonacioni modeli i melodijske karakteristike pesama, a izvršeno je i poređenje sa svadbenim pesmama drugih krajeva. Prilog rada predstavlja 12 svadbenih pesama (tekst i note), kao i grafički prikaz različitih intonacionih modela. Drugi etnomuzikološki prilog jeste *Lociranje muzike i pregovaranje partikulara lokalne kulture kroz odnose paradigmi etnomuzikoloških istraživanja* autora Rastka Jakovljevića. Rad se prvenstveno odnosi na teritoriju opštine Trstenik, ali se vrši poređenje srodnih praksi ove teritorije sa drugim oblastima centralne Srbije, između ostalih i sa Aleksandrovačkom župom.

Pretposlednji rad *Josif Pančić i Župa druge polovine XIX veka* potpisala je grupa autora (Miroljub Milinčić, Miško Milanović, Bojana Mihajlović, Tijana Đorđević, Ivan Samardžić). Župa 19.

veka je opisana u radovima niza autora, ali nigde tako potpuno i zaokruženo kao u radu J. Pančića *Kopaonik i njegovo podgorje*. U prilogu su izneti rezultati Pančićevog istraživanja Župe koje je obuhvatilo geologiju, orografiju, hidrologiju, pedologiju, biogeografiju, faunistiku, ekologiju, istoriju i vinogradarstvo, kome je posvećena naročita pažnja kao najprepoznatljivijem obeležju Župe.

Poslednji rad čini *Bibliografija sela Kriva Reka na Kopaoniku* koju je sastavio Milovan Matić. Ovo selo je pre svega poznato po crkvi Sv. Petra i Pavla iz 17. veka i pogromu koje su u oktobru 1942. u toku operacije Kopaonik sprovedli pripadnici 7. SS dobrovoljačke brdske divizije Princ Eugen i vojnici 9. bugarske pešadijske divizije. Na osnovu uvida u bibliografiju vidimo da su o ovom selu, između ostalih, pisali i Milan Đ. Milićević, Dobrica Ćosić, Mića Popović i Miodrag B. Protić. O zločinu iz oktobra 1942. više radova objavila je Budimka Kovbasko, član istražne komisije koja se bavila ovim pitanjem posle Drugog svetskog rata.

Zbornikom *Nematerijalno kulturno nasleđe i lokalna sredina. Rezultati savremenih multidisciplinarnih istraživanja Aleksandrovačke župe i okolnih oblasti* predstavljeni su rezultati početne faze rada na projektu *Istraživanje nematerijalnog kulturnog nasleđa Župe*. Ovim rezultatima postavljena je osnova i date su smernice za dalja istraživanja. *Zbornik* se, osim kao sastavni deo projekta, može posmatrati i kao zasebno delo sa konkretnim istraživačkim rezultatima. Rad grupe autora koji se odnosi na pojam i teritorijalno određenje Župe bitan je za sam projekat jer mu daje teritorijalni okvir; međutim ovaj rad se može, kao zaokruženo istraživanje, posmatrati i van konteksta projekta. Slično se može reći i za još neke priloge. Na pri-

mer, rad Dragomira Bondžića o opismenjavanju u Župi u godinama posle Drugog svetskog rata, ili rad Marije Delić o seoskim svadbenim pesmama. Reč je o zaokruženim istraživanjima navedenih pitanja, koja se u kontekstu projekta mogu dalje proširiti – u prvom slučaju hronološki, ili, u drugom slučaju, tematski (na žetelačke, čobanske, slavske, rabadžijske, ljubavne, uspavanke i druge pesme). Treba istaći i da se čitanjem zbornika na konkretnom primeru vidi prednost multidisciplinarnog istraživanja. Radovi iz geografije, istoriografije, istorije umetnosti, arheologije, etnomuzikologije i ostalih oblasti, mozaično popunjavaju sliku i doprinose da se stvore obrisi celovite predstave o nematerijalnom kulturnom nasleđu Župe. Neki delovi ovog mozaika su manje, a neki više vidljivi. Nadamo se da će nastavak započetih istraživanja učiniti sliku jasnijom. Zbornik je značajan jer doprinosi očuvanju i popularizaciji kulturne baštine Župe, nadovezujući se na rezultate koji su do sada sistematski iznošeni u *Župskom zborniku*, časopisu za istorijska, kulturološka i prirodna istraživanja Župe, koji izdaje Zavičajni muzej Župe iz Aleksandrovca. Šire posmatrano, pored upoznavanja sa kulturnom baštinom ove oblasti, otvaraju se mogućnosti za poređenje procesa, pojava, tradicija ove oblasti sa drugim sredinama, kao i mogućnost za poređenje opštih procesa i događaja sa onima u jednoj lokalnoj sredini (odnos *celine i dela, opšteg i posebnog*). Projekat i sam zbornik su dobar model za ostale lokalne sredine o tome kako se vodi računa o kulturnoj baštini jedne oblasti, na koji način se ona nastoji istražiti, sačuvati, zaštititi i popularizovati.

Momir Ninković

Vladan Jovanović, VARDARSKA BANOVINI 1929–1941, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2011, 530 str.

Donošenjem Zakona o nazivu i podeli zemlje na upravna područja, 6. januara 1929, kralj Aleksandar I Karađorđević zaveo je lični režim u Kraljevini Jugoslaviji. Zemlja je bila podeljena na devet banovina. „Južni krajevi“ su razdeljeni na tri banovine – Vardarsku, Moravsku i Zetsku. Prostor današnje Makedonije, Sandžaka i većeg dela Kosova i Metohije ušao je u sastav Vardarske banovine sa centrom u Skoplju. Njeno stanovništvo činilo je 75% stanovnika dotadašnje južne pokrajine, odnosno bila je prostorno najveća sve do stvaranja Banovine Hrvatske, a prema broju stanovnika na trećem mestu posle Hrvatske i Dunavske banovine. Vladan Jovanović je u magistarskom radu *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929* obradio prvu hronološku celinu, da bi se u doktorskoj disertaciji posvetio „u pravnom i administrativnom pogledu jasno definisanom prostoru“ Vardarske banovine u periodu 1929–1941. Nastavljajući seriju naslova vezanih za temu Južne Srbije, autor je naučnoj i široj javnosti ponudio delo *Vardarska banovina 1929–1941*. Studija je nastala istraživanjima u domaćim arhivima, Državnom arhivu Makedonije i Istorijskom arhivu Leskovca, analizom domaće, bugarske i makedonske istoriografije i bogate štampe i periodike.

Autor je izabrao problemski način izlaganja materije, pa je tekst podeljen na uvodne napomene i pet poglavlja, koja su jasne i precizne celine. Pregledna i naizgled jednostavna struktura vodi nas u temeljna autorova istraživanja i sumiranja rezultata jugoslovenske